

הגמרא דנה בחיבת 'הללויה' ששינו במשנתנו, האם היא תיבת
אחת או שהיא מחולקת לשתי תיבות ו'הללו יה'. וכן בכמה תיבות
במקרא המסתיימות ב'יה': **אָמֵר רַב חֲסֵדָא אָמֵר רַבִּי יוֹחָנָן**, תיבת
'הַלְלוּיָהּ' ששינו במשנתנו וכתובה בפסוק בכמה מקומות בספר
תהלים, ותיבת **בְּסִינָה** הכתובה בפסוק (שמות יז טו) **וַיֹּאמֶר כִּי יָד עַל**
כַּס יְהוָה מִלְחָמָה לָהּ בעמלק מדר דר', ותיבת **יְהוֹדָהָ** הכתובה
בפסוק שגולד שלמה המלך (שמואל ב יב כה), **וַיִּשְׁלַח בְּיַד נָתָן**
לְבָנִיָּא וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יְהוֹדָה בעבור ה', **אָחַת הֵן** – כל אחת מהן
היא תיבה אחת, ואינה מחולקת לשתי תיבות. **רַב אָמֵר**, תיבת
בְּסִינָה שאמר רב חסדא, ותיבת **מִרְחֻבָּיהָ** הכתובה בפסוק (תהלים
קידה) **מִן הַמִּצָּר קָרָאתִי יְהוָה עֲנֵנִי בְּמִרְחֹב יְהוָה**, **אָחַת הֵן** – כל אחת מהן
היא תיבה אחת, ואינה מחולקת לשתי תיבות. **רַבָּה אָמֵר**, תיבת
מִרְחֻבָּיהָ בְּלָבָד היא תיבה אחת, אך 'הללויה', **בְּסִינָה** ו'ידידיה'
מחולקות לשתי תיבות.

הגמרא מבררת את שיטת רב חסדא ורב. מסתפקת הגמרא בדעת
רב חסדא: **אֵיפְעֵינָא** להו – הסתפקו בני הישיבה, תיבת **מִרְחֻבָּה** 'ה'
שאמר רב שהיא תיבה אחת, לדעת רב חסדא שלא הזכיר אותה
מֵאִי, מהי, האם היא תיבה אחת או שמא היא מחולקת לשתי
תיבות. מסיפה הגמרא: **תִּיקֵן** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא
נפשטה.

מסתפקת הגמרא בדעת רב: **אֵיפְעֵינָא** להו, תיבת **יְהוֹדָהָ** שאמר רב
חסדא שהיא תיבה אחת, לדעת רב שלא הזכיר אותה **מֵאִי** – מהי,
האם היא תיבה אחת או שמא היא מחולקת לשתי תיבות. וצדדי
הספק הם, תיבת אחת הן, או שמא רב לא בא לחלוק אלא להוסיף
ו'מרחביה' תיבה אחת הן, או שמא רב בא לחלוק אלא להוסיף
שגם 'מרחביה' תיבה אחת היא. מוכיחה הגמרא: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמֵר**
רַב, יְהוֹדָהָ נִחְלַק לְשְׁנַיִם – לשתי תיבות, **לְפִיכָךְ** תיבת **יְהוֹדָהָ** היא
חול ותיבת **יְהוָה** היא קוֹדֶשׁ – יש בה קדושת שם ה'. אם כן, מוכח
שרב בא לחלוק על רב חסדא שאמר ש'ידידיה' היא תיבה אחת.
הגמרא מוסיפה להסתפק בדעת רב: **אֵיפְעֵינָא** להו, תיבת **הַלְלוּיָהּ**
שאמר רב חסדא שהיא תיבה אחת, לדעת רב שלא הזכיר אותה
מֵאִי – מהי, האם היא תיבה אחת או שמא היא מחולקת לשתי
תיבות. מוכיחה הגמרא: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמֵר רַבִּי חִינָא תִּילֵי דְּבִי חֲבִיבָא**
– ראיתי את ספר התהלים שבבית דודי רבי חייא, **דְּבִיתֵיהּ** – בהו –
שתיבת 'הללויה' כתובה בהם כשהיא מחולקת, **הַלְלוּיָהּ** בְּחֵד גִּיסָא
יְהוָה בְּחֵד גִּיסָא – 'הללו' בסוף שורה ו'יה' בתחילת השורה
שאהייה. ומעדות זו שאמר רב, מוכח שהוא סובר שתיבת
'הללויה' מחולקת לשתי תיבות.

מוסיפה הגמרא: ובדבר זה שסובר ש'הללויה' מחולקת לשתי
תיבות, **פְּלִינָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוי** – הוא חולק עליה להושיע בן
לוי, **דְּאָמֵר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוי, מֵאִי** – מהו פירוש 'הללויה' שנאמר
בכמה מקומות בתהלים, **הַלְלוּיָהּ** כְּתוּבִים הִרְבָּה. מבוואר שהוא
סובר ש'הללויה' תיבה אחת היא. עוד מוסיפה הגמרא: **וּפְלִינָא**
יְהוֹדָהָ אֲדִידֵיהּ – ואף דברי רבי יהושע בן לוי חולקים וסותרים את
דברי עצמו, שמצאנו שהוא פירש את תיבת 'הללויה' באופן אחר.
דְּאָמֵר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוי, בְּעֶשְׂרָה מִינֵי מֵאֲמֹרֹת שֶׁל שֶׁכַח נֶאֱמַר סֵפֶר
תְּהִלִּים, בְּלִשׁוֹן נִיצוּחַ ו'למנוצח' (ד א), בְּלִשׁוֹן נִגּוֹן ו'בנגינות' (שם),
בְּלִשׁוֹן מְשֻׁבָּל (זכ א), בְּלִשׁוֹן מְוֹמָר (ג א), בְּלִשׁוֹן שִׁיר (ז א), בְּלִשׁוֹן
אֲשֶׁר (א א) בְּלִשׁוֹן תְּהִלָּה' [תהלה לודר (קמה א), בְּלִשׁוֹן תְּפִלָּה
ו'תפלה למשה' (ז א), תפלה לעני כי יעטוף (ק א), בְּלִשׁוֹן הוֹדָהָ
ו'הודו לה' כי טוב' (ק א), בְּלִשׁוֹן הַלְלוּיָהּ (ק א), הוֹדָמָא הַגְדוֹל
ו'החשוב) מְבוֹקֵן הוא 'הַלְלוּיָהּ', מִפְּנֵי שְׁהוּא בּוֹלָל שֵׁם ה' וְשֶׁכַח לה'
בְּבֵת אָחַת.

הגמרא מבררת מי תיקן את ההלל: **אָמֵר רַב יְהוֹדָה אָמֵר שְׁמוּאֵל**,
הַשִּׁיר שְׁנֵאמַר בְּתוֹרָה, אֶזְרִישִׁי מִשְׁה' וגו' (שמות טו א), מִשְׁה' וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אָמְרוּהוּ וַתִּקְנֵהוּ בְּשֶׁעָה שְׁעָלוּ מִן הַיָּם, עַל נֶס קִרְיעַת יָם סוּף,
וְלֹא הִיתָה שִׁירָה זֹאת קִימַת לִפְנֵי כֵן. ודבר זה פשוט הוא ואין
להסתפק ב. ומה שיש להסתפק, הֲלָל חזן שאנו אומרים בראשי
חדשים וימים טובים, מִי אָמְרוּ וַתִּקְנֵהוּ. משיב שמואל: **בְּבָאִים שְׁהוּ**
בְּיָנֵיהֶן – בעם ישראל, הם שתקנו להן לישראל שיהיו אומרים אותו.

לדרוש, אל תקרי 'שושנים' אלא 'ששונים', כלומר אלו ששונים, ואל
 תקרי 'מור עובר' אלא 'מר עבר', מלשון מרירות. אם כן מבואר
 שלדעת רב צריך ללמוד באימה, ואילו רב יהודה אמר בשם רב
 שצריך ללמוד בשמחה.
 מתרצת הגמרא: לא נשאיא – לא קשה הסתירה בדברי רב, שיש
 ליישב, הא – דבר זה שאמר רב יהודה בשם רב שצריך ללמוד
 בשמחה, הוא בפרק – ברב המלמד תורה, והא – ודבר זה שאמר
 רב גידל בשם רב שצריך ללמוד באימה, הוא בתלמיד – בתלמיד
 הלומד מפי רבו. מוסיפה הגמרא לתרץ: ואי בעית אימא – ואם
 תרצה תוכל לתרץ כך, הא והא – דברי רב יהודה בשם רב וגם
 דברי רב גידל בשם רב נאמרו בפרק – ברב המלמד תורה, הא על
 פי כן לא נשאיא, לא קשה הסתירה בדברי רב, שיש ליישב, והא –
 דבר זה שאמר רב יהודה שצריך ללמוד בשמחה, הוא מקמי דפתח
 – לפני שפתח בלימוד, שעל ידי השמחה יפתח את לב התלמידים
 לשמוע, והא – ודבר זה שאמר רב גידל שצריך ללמוד באימה הוא
 לבתר דפתח – לאחר שפתח בלימוד. הגמרא מביאה דוגמא
 להנהגה כתירוץ זה: כי הא דרבה – כשם שמצינו אצל רבה, דמקמי
 דפתח להו לרבנן – שלפני שפתח בלימודו לתלמידים אמר להם
 מיכתא וברייתא – דבר שמחה וקדוה רבנן, ולבסוף תיב באימא
 – יש בביאה ופתח בשמחה – ופתח בלימוד השמחה.
 הגמרא שבה לדון מי תיקן את ההלל, ומביאה מחלוקת תנאים
 בברייתא בענין זה: תנו רבנן, הלל זה מי אמרו ותיקנו. רבי אלעזר
 אומר, משה ובני ישראל אמרוהו ותיקנוהו בשעה שעמדו על הים –
 לאחר שעברו בים סוף. כפי שנאמר בו (תהלים קיד א), הים ראה ונס.
 וחשו פן יעברו פרעה וחילו אחריהם, לפיכך הם אמרו בתפילות
 לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך וגו' (שם
 קטו א), ועל כך משיבה רוח הקודש ואמרה להן, אכן, למעני למעני
 אעשה' (וישעה מו א), למען כבוד שמי אציל אתכם. רבי יהודה
 אומר, יהושע ובני ישראל אמרוהו ותיקנוהו בשעה שעמדו עליהן
 מלכי כנען למלחמה. הם – יהושע ובני ישראל אמרו לא לנו וגו',
 שיושיעם ה' למען כבוד שמו, ומשיבה וכו' רוח הקודש ואמרת
 להם אכן למעני למעני אעשה. רבי אלעזר המודעי אומר, דבורה
 הנביאה וברך בן אבינועם אמרוהו ותיקנוהו בשעה שעמד עליהם
 סימא למלחמה. הם – דבורה וברקן אמרו לא לנו, שיושיעם
 למען כבוד שמו, ורוח הקודש משיבה ואמרת להם, אכן למעני
 למעני אעשה. רבי אלעזר בן עזריה אומר, חזקה מלך יהודה
 וסיעתו – והעם שהיו עמו אמרוהו ותיקנוהו בשעה שעמד עליהם
 סנהריב למלחמה. הם אמרו לא לנו וגו', ומשיבה וכו' רוח הקודש
 ואמרת להם למעני למעני אעשה. רבי עקיבא אומר, חנניה
 מישאל ועזריה אמרוהו ותיקנוהו בשעה שעמד עליהם בנבוכדנצר
 הרשע והשליכם לכבשן האש. הם אמרו לא לנו וגו', ומשיבה וכו'
 רוח הקודש ואמרת להם למעני למעני אעשה. רבי יוסף הלל
 אומר, מרדכי ואסתר אמרוהו ותיקנוהו בשעה שעמד עליהם מן
 הרשע להשמיד את כל היהודים. הם אמרו לא לנו וגו', ומשיבה
 וכו' רוח הקודש ואמרת להם למעני למעני אעשה. והכמים
 אומרים, נביאים שביניהן – שהיו בעם ישראל תיקנו להם לישראל
 שיהיו אומרים אותו – את ההלל על כל פרק ופרק – בכל רגל ורגל,
 ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם לישראל, ולבשנאלין ממנה
 אומרים אותו – את ההלל על גאולתם.

הגמרא דנה במקומות שנאמרה תיבת 'הללויה' בין פרק לפרק,
 האם היא שייכת לפרק הקודם או לפרק הבא, ומביאה בענין זה
 מחלוקת אמוראים: אמר רב חסדא, בכל מקום שנאמרה תיבת

'הללויה' בין פרק לפרק בתהלים, היא סוף פירקא – סוף הפרק
 הקודם. רבה בר רב הונא אמר, תיבת 'הללויה' שנאמרה במקום כזה
 היא ריש פירקא – ראש הפרק הבא.
 הגמרא מביאה את עדותו של רב חסדא בענין זה: אמר רב חסדא,
 חיוני להו לתיילי דבי רב חנין בר רב – ראיתו את ספר התהלים
 שבבית רב חנין בר רב, דכתבי בהו – שכתובה בהם תיבת 'הללויה'
 שבין פרק לפרק כאילו היא באמצע פירקא – פרק, שאין הפסק בין
 הפרקים, אלמא מספקא ליה – מוכח שרב חנין בר רב היה מסופק
 בדבר, האם תיבת 'הללויה' שייכת לפרק הקודם או לפרק הבא,
 ומספק כתב באופן שאפשר לפרשו לכאן ולכאן.
 הגמרא מביאה כמה מקומות שבהם לא נחלקו רב חסדא ורבה בר
 רב הונא: אמר רב חנין בר רבא, הכל מודים בפסוק (תהלים קמה בא)
 'תהלל ה' דבר פי וברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד' (הללויה),
 שתיבת 'הללויה' דבתריה – שנאמרה אחריו 'הללויה' הללי נפשי
 (שם קמו א) היא ריש פירקא – ראש הפרק הבא, ולא סוף הפרק
 הקודם. וכן כולם מודים בפסוק (קב י) 'ושע יראה וקעם שניו יתק'
 ונקם תאות רשעים תאבד', שתיבת 'הללויה' דבתריה – שנאמרה
 אחריו 'הללויה' הללו עבדי ה' (קא א) היא ריש פירקא – ראש
 הפרק הבא, ולא סוף הפרק הקודם. וכן כולם מודים בפסוק (קלה א)
 'שעמדים בבית ה' בחצרות בית אלהינו', שתיבת 'הללויה' דבתריה
 – שנאמרה אחריו 'הללויה' כי טוב ה' (קלה א) היא ריש פירקא –
 ראש הפרק הבא, ולא סוף הפרק הקודם. ואף רב חסדא שאמר
 שתיבת 'הללויה' שבין פרק לפרק שייכת לפרק הקודם, בפסוקים
 אלו הוא מודה.
 מוסיפה הגמרא: קרא – בעלי מקרא הבקאים בפסוקים מוסיפין
 על דברי רב חנין בר רבא אף את הפסוקים האלו, שאף בהם כולם
 מודים, בפסוק (קו י) 'מנחל בדרך ושתה על בן ירים ראש', תיבת
 'הללויה' דבתריה – שנאמרה אחריו 'הללויה' אודה ה' (קא א) היא
 ריש פירקא – ראש הפרק הבא, ולא סוף הפרק הקודם. וכן כולם
 מודים בפסוק (קא י) 'ראשית חקמה יראת ה' שכל מוב לכל עשיהם
 תהלתו עמדת לעד', שתיבת 'הללויה' דבתריה – שנאמרה אחריו
 'הללויה' אשרי איש ירא את ה' (קב א) היא ריש פירקא – ראש
 הפרק הבא, ולא סוף הפרק הקודם.
 הגמרא תולה את מחלוקת רב חסדא ורבה בר רב הונא במחלוקת
 תנאים. אומרת הגמרא: מה שנחלקו רב חסדא ורבה בר רב הונא
 בתיבת 'הללויה' שנאמרה בין פרק לפרק האם היא שייכת לפרק
 הקודם או לפרק הבא, ניקא נאמר שבדבר זה נחלקו
 כבר תנאים. שכן שנינו במשנתנו (לעיל קטז), עד היכן הוא אומר מן
 ההלל על הכוס השני, בית שמאי אומרים, עד אם חגבים שמחה'
 (תהלים קיג ט), שהוא סוף הפרק הראשון מפרקי ההלל (נמצא, שהוא
 אומר פרק אחד, ובית הלל אומרים, אומר עד 'חלמיש למעני מים'
 (שם קיד ט), שהוא סוף הפרק השני מפרקי ההלל (נמצא, שהוא
 אומר שני פרקים). ותינאי אידך – ובבביתא שנינו את מחלוקת בית
 שמאי ובית הלל בלשון אחרת, עד היכן הוא אומר מן ההלל, בית
 שמאי אומרים, עד נמצאת ישראל ממצרים' (שם קיד א), שהוא תחילת
 הפרק השני מפרקי ההלל (נמצא, שהוא אומר פרק אחד, ובית
 הלל אומרים, אומר עד 'לא לנו ה' לא לנו' (שם קטו א), שהוא תחילת
 הפרק השלישי מפרקי ההלל (נמצא, שהוא אומר שני פרקים). ואין
 חילוק בין משנתנו לבביתא אלא בלשון בלבד, שכולם מודים
 שלבית שמאי אומר פרק אחד ולבית הלל אומר שני פרקים, אלא
 שהתנא במשנתנו נקט את סוף הפרק שהוא אומר, והתנא
 בבביתא נקט את תחילת הפרק שאינו אומר.

פסחים דף קיז עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שלישי) קמז

בחתמתו **נא**ל ישראל' בלשון עבר, מפני שנתקנו לספר ולשבח על
גאולת ישראל שאירעה בעבר ביציאת מצרים. אבל בברכת
גאולה **דצלותא** – שבתפילת שמונה עשרה, אומר בלשון הוו' **נא**ל
ישראל', **נא**ל **מַעֲמָא** – מהו הטעם שבתפילה אומר בלשון זו, משום
דְּרַחֲמֵי נִינְהוּ – שהיא בקשת רחמים לעתיד ואינה שבח על העבר,
לפיכך אינו יכול לומר בה' גאל ישראל' בלשון עבר.
הגמרא מביאה ברכה נוספת שנאמרת בשינוי לשונות: **אֲמַר רַבִּי**
יִרְמְיָה, אף בברכת קדושת היום יש שינוי לשונות. דְּקִידוּשָׁא –
בקידוש אומר **אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו** (וצנינו') בלשון עבר, מפני
שהיא הודאה על העבר, אבל **דצלותא** – בתפילה אומר **קִדְּשָׁנוּ**
בְּמִצְוֹתֶיךָ, בלשון בקשה, **נא**ל **מַעֲמָא** – מהו הטעם שבתפילה אומר
בלשון זו, משום דְּרַחֲמֵי נִינְהוּ – שהתפילה היא בקשת רחמים.
הגמרא מוסיפה בענין ברכת קדושת היום, שצריך להזכיר בה את
יציאת מצרים: **אֲמַר רַב אֲהָא בַר יַעֲקֹב**, וְצִירֵי שְׁצִירֵי אֶת יְצִיאת
מִצְרַיִם בְּקִידוּשׁ הַיּוֹם – בברכת קדושת היום בשבת, הן בקידוש והן
בתפילה. ולמדו כן בגזירה שוה, בְּתֵיבָה הִבָּא – כתוב כאן בפסח
(דברים טו א) **לִמְעַן תִּזְכְּרוּ אֶת יוֹם צֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם** כל יְמֵי חַיֵּיכֶם,
וּבְתֵיבָה הֵתֵם – וכתוב שם בשבת (שמות כ ח) **זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת**
לְקִידְשׁוֹ, וכיון שכתוב בשניהם לשון 'זכירה' יש ללמוד שצריך
להזכיר בשבת ענין יציאת מצרים. וכשם שבפסח צריך להזכיר את
יציאת מצרים, כך גם בשאר מועדים צריך להזכיר.
הגמרא מביאה ברכה נוספת שנאמרת בשינוי לשונות: **אֲמַר רַבָּה**
בַּר שִׁילָא, אף בברכה על הרמת קרן מלכות בית דוד יש שינוי
לשונות, **דצלותא** – בברכה הנאמרת בתפילה 'את צמח דוד עבדך
מהרה תצמיח, וקרנו תרום בישועתך' וכו'. חותם **מַצְמִיחַ כְּרֹן**
יְשׁוּעָה, ואילו **דאִפְסָרְתָּא** – בברכה שלאחר קריאת ההפטרה
'ושמחנו ה' אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד
משיחך' וכו'. חותם **מִגֵּן דָּוִד**. וטעם שינוי הלשון, משום שהתפילה
היא בקשת רחמים, לפיכך שייך לומר בה 'מצמיח קרן ישועה'
לבקש שיצמיח קרן ישועה לישראל, ואילו הלשון 'מגן דוד' אין
משמעותה בקשת רחמים.
הגמרא מביאה את דרשת הכתוב בענין חתימת הברכה 'מגן דוד':
נאמר בדברי ה' לדוד המלך על ידי נתן הנביא (שמואל ב' י ט),
וְעִשְׂתִּי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל בְּשֵׁם הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ. תֵּנִי – שנה על כך
רַב יוֹסֵף, שם גדול' שנאמר לדוד, וְהָיוּ שְׁחוֹתֶיךָ בְּבֵרֶכֶת הַהִפְתֵּרָה
בשמו ואומרים **מִגֵּן דָּוִד**, כשם שחותמים בשמו של אברהם
ואומרים 'מגן אברהם'.
הגמרא מביאה גם את דרשת הכתוב בענין ברכת 'מגן אברהם':
אֲמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ, נאמר לאברהם אבינו (בראשית יב ג),
וְאֶעֱשֶׂה לְגֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדָּלְךָ שְׁמֶךָ וְהָיָה בְּרָכָה. ויש לדרוש
כך, וְאֶעֱשֶׂה לְגֹי גָדוֹל, וְהָיוּ שְׁאוּמְרִים בתפילה בברכת אבות **אֱלֹהֵי**
אֲבֹרָהם, וְאֲבֹרָכְךָ, וְהָיוּ שְׁאוּמְרִים **אֱלֹהֵי יִצְחָק, וְאֶגְדָּלְךָ שְׁמֶךָ**, וְהָיוּ
שְׁאוּמְרִים **אֱלֹהֵי יַעֲקֹב**, וְכֹל הֵיית לומר שיהיו חותמין את הברכה
בְּכוֹלָה, שיאמרו 'מגן אברהם יצחק ויעקב, תלמוד לומר – מלמדנו
הכתוב **וְהָיָה בְּרָכָה, בְּךָ חוֹתְמִין** את הברכה וְאֵין חוֹתְמִין בְּכוֹלָה.
הגמרא דנה בלשון חתימת ברכת קדושת היום בשבתות וימים
טובים, ומביאה בענין זה מחלוקת רבא וסבי דפומבדיתא: **אֲמַר**
רַבָּא, אֲשֶׁפְּחִיתֵינָא לְסַבִּי דְּפִימְבָדִיתָא – מצאתי את זקני פומבדיתא
דִּיתְבִּי וְקָאָמְרִי – כשהם יושבים ואומרים כך, בברכת קדושת היום
שאומר בְּשִׁבְתָּא ו-בשבת, בֵּין בְּצִלּוֹתָא בֵּין בְּקִידוּשָׁא – בין בתפילה
ובין בקידוש, חותם בלשון **מְקַדְּשׁ הַשַּׁבָּת**, ואילו בברכת קדושת
היום שאומר בְּיוֹמָא מְבָא –ביום טוב, בֵּין בְּצִלּוֹתָא וּבֵין בְּקִידוּשָׁא –
בין בתפילה ובין בקידוש, חותם בלשון **מְקַדְּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַיּוֹמִים**.
וְאִמְיָנָא לְהוּ אֲנָא – ואמרת להם אני, חולק אני עליכם, **אֲדַרְבֵּה**,
בברכת קדושת היום **דצלותא** ו-בתפילה, בֵּין בְּשִׁבְתָּא בֵּין בְּיוֹמָא
מְבָא – בין בשבת ובין ביום טוב, חותם בלשון **מְקַדְּשׁ יִשְׂרָאֵל**, ואילו
בברכת קדושת היום **בְּקִידוּשָׁא** ו-בקיודש' יש חילוק, **דְּשִׁבְתָּא** –
בקידוש של שבת חותם בלשון **מְקַדְּשׁ הַשַּׁבָּת**, בקידוש של יוֹמָא
מְבָא ו-יום טוב חותם בלשון **מְקַדְּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַיּוֹמִים**. והוספתי
לומר להם כך, וְאֲנָא אִמְיָנָא מְעַמָּא דִּידִי וְמַעֲמָא דִּידִיכוּ – ואני אומר

נא – מהו הטעם ששינוי התנאים זה מלשוננו של זה, **לֹא** – האם
לא משום דְּבָהָא קִמְפִּילְנִי – שבדבר זה נחלקו, במקומות שנאמרה
תיבת 'הללויה' בין פרק לפרק, האם היא שייכת לפרק הקודם או
לפרק הבא, ומאחר שסוף הפרק הראשון בהלל ותחילת הפרק
השני כך הם, **אִם הִבְנִים שְׁמַחָה הִלְלוּהָ**, בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל וגו', נקט
כל אחד מהם בלשון אחרת כפי שיטתו, **וּמָאן דְּאָמַר** – לפי התנא
במשנתנו שלבית שמאי אומר עד **אִם הִבְנִים שְׁמַחָה**, יש לפרש
שְׁבָר שתיבת 'הללויה' היא רִישׁ פִּירְקָא – ראש הפרק הבא, לפיכך
אינו אומר אותה על כוס שני, מכיון שלבית שמאי אומר רק את
הפרק הראשון, ואילו תיבת 'הללויה' שייכת לפרק השני, לכן נקט
בלשוננו שאומר רק עד **אִם הִבְנִים שְׁמַחָה**, וּמָאן דְּאָמַר – ולפי
התנא בברייתא שלבית שמאי אומר עד **בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל**, שְׁבָר
שתיבת 'הללויה' היא סוּף פִּירְקָא – סוף הפרק הקודם, לפיכך אומר
אותה על כוס שני, ולכן נקט בלשוננו שאומר עד **בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל**.
הגמרא דוחה שמחלוקת התנאים אינה בנידון שנחלקו האמוראים
בתיבת 'הללויה' שבין פרק לפרק, אלא כל אחד מהאמוראים
יפרש את דבריו שני התנאים כשיטתו. דוחה הגמרא: **רַב הִסְדָּא**
שאמר שתיבת 'הללויה' שבין פרק לפרק היא סוף הפרק הקודם
מִתְרִין את דבריו שני התנאים לְמַעֲמָהּ ו-כשיטתו, דְּכוּלִּי עֲלָמָא –
התנא במשנתנו והתנא בברייתא כְּפָרִי ו-סוברים שתיבת 'הללויה'
היא סוּף פִּירְקָא – הפרק הקודם **אִם הִבְנִים שְׁמַחָה**, 'הללויה' ואף
לבית שמאי אומר אותה על כוס שני, וּמָאן דְּאָמַר – התנא בברייתא
שאמר עד **בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל** שְׁפִיר ו-מובן, וּמָאן דְּאָמַר – התנא
במשנתנו שאמר עד **אִם הִבְנִים שְׁמַחָה** נקט בלשון זו משום שסבר
עַד, וְעַד בְּכֻלָּה, כלומר שאף מקום שאמרו עד אליו הוא בכלל,
ולכן מובן מדבריו שאומר אף את הפסוק **אִם הִבְנִים שְׁמַחָה**,
הללויה.
מקשה הגמרא: מכיון שתיבת 'הללויה' היא סוף הפרק הראשון,
מדוע אמר התנא במשנתנו עד **אִם הִבְנִים שְׁמַחָה**, וכפי שהתבאר
שאף תיבות אלו בכלל אמירתו, וְנִימָא – ויאמר עד **הִלְלוּהָ**, שהרי
אף תיבה זו בכלל הפרק הראשון שהוא אומר. וְכִי תִימָא – ואם
תרצה לומר, **דְּלֹא יִדְעִין הֵי הִלְלוּהָ** – שאם יאמר התנא כך לא
נדע באיזה 'הללויה' מדובר, עדיין יקשה, וְנִימָא – ויאמר התנא
במפורש, שאומר עד **הִלְלוּהָ** שְׁל **אִם הִבְנִים שְׁמַחָה**. מסיקה
הגמרא: קִשְׁיָא – אכן קשה הדבר.
הגמרא מבארת כיצד יפרש רבה בר רב הונא את דבריו שני
התנאים כשיטתו. מוסיפה הגמרא: וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא שאמר
שתיבת 'הללויה' שבין פרק לפרק היא תחילת הפרק הבא מִתְרִין
את דבריו שני התנאים לְמַעֲמָהּ ו-כשיטתו, דְּכוּלִּי עֲלָמָא – התנא
במשנתנו והתנא בברייתא סוברים שתיבת 'הללויה' היא רִישׁ
פִּירְקָא – ראש הפרק הבא ו'הללויה', בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל וגו' ולבית
שמאי אינו אומר אותה על כוס שני, וּמָאן דְּאָמַר – התנא במשנתנו
שאמר עד **אִם הִבְנִים שְׁמַחָה** שְׁפִיר ו-מובן, וּמָאן דְּאָמַר – התנא
בברייתא שאמר עד **בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל** נקט לשון זו משום שְׁבָר עַד,
וְלֹא עַד בְּכֻלָּה, כלומר שמקום שאמרו עד אליו הוא עצמו אינו
בכלל, ולכן מובן מדבריו שאינו אומר פסוק זה.
מקשה הגמרא: מכיון שתיבת 'הללויה' היא תחילת הפרק הבא,
מדוע אמר התנא בברייתא שאומר עד **בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל** ממצרים,
וכפי שהתבאר שתיבות אלו אינו אומר, וְנִימָא – ויאמר עד
הִלְלוּהָ, שהרי אף תיבה זו אינו אומר. וְכִי תִימָא – ואם תרצה
לומר, **דְּלֹא יִדְעִין הֵי הִלְלוּהָ** – שאם יאמר התנא כך לא נדע
באיזה 'הללויה' מדובר, עדיין יקשה, וְנִימָא – ויאמר התנא
במפורש, שאומר עד **הִלְלוּהָ** שְׁבִפְסוּק **בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל** ממצרים.
מסיקה הגמרא: קִשְׁיָא – אכן קשה הדבר.
שינוי במשנה: וְהוֹתֵם בְּנֵאוֹלָה. נחלקו רבי טרפון ורבי עקיבא
במשנתנו כיצד הוא חותם בגאולה, ולרבי עקיבא הוא חותם
בברכת 'גאל ישראל'.
הגמרא מבארת שינוי לשונות בברכת גאולה: **אֲמַר רַבָּא**, בברכת
גאולה הנאמרת לאחר קריאת שְׁמַע שחרית וערבית, וכן בברכת
גאולה הנאמרת בְּהֵלַל בליל הסדר וכפי ששינוי במשנתנו, אומר

לפני מרימר, ונחית קמיה שלוחא דציבורא – וירד לפניו שלח
ציבור, ובתפילתו אמר בחתומת ברכת קדושת היום פדברי סבי
דפומבדיתא, ותו משתקי ליה בול עלא – והיו כל הציבור
משתקים אותו, מפני שסברו כרבא שחלק עליהם, אמר להו
– [להם] מרימר לציבור, שבקוהו – [הניחוהו], כיון דהילכתא –
שההלכה היא פדברי סבי דפומבדיתא, ושוב לא הו משתקו ליה
– לא היו הציבור משתקים אותו.

משנה

המשנה ממשיכה לבאר את סדר הדברים בליל הסדר: מזנו לו בוס
שלישי מארבעת הכוסות, מברך עליו על מזנו, ברכת המזון. לאחר
מכן, מוזגים לו כוס רביעי, וגומר עליו את ההלל שהחל לאומרו
קודם הסעודה, ואומר עליו גם ברכת השיר, ובגמרא (להלן קיח)
מפרש מזה.
המשנה מוסיפה דין בשתיית יין בליל הסדר: בין הכוסות הללו –
בין שני הכוסות הראשונים של ארבע הכוסות ושעסקה בהם
המשנה לעיל, לבין שני הכוסות האחרונים, אם רוצה לשתות יין,
ישתה, אך בין כוס שלישי לרביעי, לא ישתה, שכן יין הבא לאחר
המזון משכר, ויש לחוש שמא ישתכר ולא יאמר את ההלל כראוי.

גמרא

הגמרא רוצה ללמוד מדברי המשנה שצריך לברך ברכת המזון
על הכוס: אמר ליה רב תנן לרבא, שמע מינה, מדין המשנה
שבכוס שלישי מברך על מזונו, שבברכת המזון מענה בוס של יין
עמה בכל זמן. דוחה הגמרא: אמר ליה רבא, לעולם אין צריך
כוס לברכת המזון, אלא שארבע פסי – [כוסות] תיקנו רבנן
לשתות בליל הסדר, משום ששתייתם היא דרך חירות, ולאחר
שתיקנו לשתותם אמרו, כל חד חד נעביד ביה מצנה – כל אחד
ואחד מן הכוסות נעשה בו מצוה, ובכוס שלישי קבעו לברך עליו
ברכת המזון, אולם בשאר ימות השנה אין ברכת המזון טעונה
כוס.
שנינו במשנה: כוס רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת
השיר.

את טעמי ואת טעמכם, טעמא דיכדו – טעמכם הוא, שבת דקביעא
ויןימא – שומנה קבוע ועומד מששת ימי בראשית ואינו תלוי
בקידוש החדש, בין בצלוחת ובין בקידושא – בין בתפילה ובין
בקידוש חותם בלשון 'מקדש השבת' ואינו מזכיר את קדושת
ישראל, ואילו יומא מקא – [יום טוב] דישאל הוא דקבעי ליה –
שישראל הם שקובעים את זמנו על ידי דקבערי ידחי וקבעי לשני
– שהם מעבירים את החדשים וקובעים את השנים, לפיכך מזכיר
את קדושת ישראל וחותם בלשון 'מקדש ישראל והומנים'. וטעמא
דיי – וטעמי הוא, צלוחתא – [תפילה], דברבים איתא – שהיא נאמרת
ברבים, משום כבודם הוא חותם בלשון 'מקדש ישראל', ואילו
קידוש דבחידי איתא – שנאמר ביחידות, ולא שייך בו הטעם משום
כבוד הרבים, לפיכך בשבת חותם בלשון 'מקדש השבת' וקיום טוב
חותם 'מקדש ישראל והומנים'.
הגמרא דוחה את דברי רבא. אומרת הגמרא: ולא היא – ואין דברי
רבא נכונים, משום שיש להקשות על טעמו שהתפילה נאמרת
ברבים וקידוש ביחיד, צלוחתא בחידי מי ליתיה – וכי אין התפילה
נאמרת אף ביחידות, וכן, קידושא ברבים מי ליתיה – וכי אין קידוש
נאמר אף ברבים, כגון קידוש הגמרא בבית הכנסת, וכן בסעודת
חתן שרבים מסובים בה.
הגמרא מבארת מזה ישיב רבא על קושיא זה: ורבא שאמר טעם זה
סבר, ויל פתר עיקר – יש לך ללכת אחרי עיקרם של דברים, ומאחר
שעיקר תפילה היא בציבור ועיקר קידוש הוא ביחיד, לפיכך רק
בתפילה יש לחתום בלשון 'מקדש ישראל' משום כבוד הציבור.
הגמרא מביאה מעשה שהיה, ממנו יש ללמוד שרבא חזר בו
מדבריו: עולא פיר רב נחית – ירד לפני התיבה כשליח ציבור קמיה
דרבא – לפני רבא, ובתפילתו ובחתומת ברכת קדושת היום
פדברי סבי דפומבדיתא, ולא אמר ליה – [לו] על כך רבא ולא מירי
– [כלום]. מוכיחה הגמרא: אלמא תר ביה רבא – מוכח ממעשה זה
שרבא חזר בו והודה לדברי סבי דפומבדיתא.
הגמרא מביאה מעשים נוספים בענין זה: רב נתן, אבית – [אביו] דרב
הונא פריה – [בנו] דרב נתן, נחית – ירד לפני התיבה כשליח ציבור
קמיה – [לפני] דרב פפא, ובתפילתו אמר בחתומת ברכת קדושת
היום פדברי סבי דפומבדיתא, ושבחו על כך רב פפא.
אמר רבינא, אנא איפלע – אני הודמנתי לסורא, קמיה דמרמר –